

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АБРАМОВ ФЕДІР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 338.92

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ КОРУПЦІЇ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД

Спеціальність 08.00.01 - економічна теорія
та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Донецьк - 2010

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі загальної економічної теорії Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" Міністерства освіти і науки України (м. Харків).

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент Рябова Тетяна Веніаминівна, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут" Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри загальної економічної теорії (м. Харків).

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Дементьєв Вячеслав Валентинович**, Донецький національний технічний університет Міністерства освіти та науки України, завідувач кафедри економічної теорії (м. Донецьк);

кандидат економічних наук, доцент **Похилюк Василь Вікторович**, Вищий навчальний заклад УКООПСПЛКИ Полтавський університет економіки і торгівлі, доцент кафедри економічної теорії (м. Полтава).

Захист дисертації відбудеться 29 вересня 2010 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.051.01 у Донецькому національному університеті Міністерства освіти та науки України за адресою: вул. Челюскінців, 198-а, м. Донецьк, 83015, великий зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Донецького національного університету Міністерства освіти і науки України (вул. Університетська, 24, м. Донецьк, 83001).

Автореферат розісланий 27 серпня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.С. Овечко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Корупція стала предметом економічних досліджень, починаючи з 50-х років минулого століття. В останні роки спостерігається зростання як загальної кількості досліджень, що присвячені корупції, так і зростання долі економічних досліджень цієї проблеми. Увага економістів до цієї проблеми обумовлена тим, що корупція оказує безпосередній вплив на економічні відносини, впливає на перерозподіл економічних ресурсів, ефективність державного регулювання та ін.

Високий рівень корумпованості є актуальним для України та багатьох інших країн з економікою перехідного типу.

Про наявність високого рівня корумпованості в Україні свідчать індекси корумпованості, що обчислюються багатьма міжнародними організаціями. Так, наприклад, за даними Transparency International Україна у 2009р. мала індекс сприйняття корупції, що дорівнював 2,2 балів, що вказує на значний рівень корумпованості країни. Загалом, починаючи з 1998 р., індекс сприйняття корупції для України коливався в межах 1,5 - 2,8 балів. На високий рівень корумпованості України вказують також дані й інших міжнародних організацій, що займаються дослідженням цієї проблеми. Так, наприклад, за даними Freedom House в Україні у 2008 та 2009 рр. індекс корумпованості складав 5,75 балів (індекс корумпованості, що обчислюється Freedom House змінюється від 1 до 7, де 1 - корупція відсутня, 7 - найбільший рівень корумпованості).

Зараз спостерігається підвищення уваги міжнародної спільноти до цієї проблеми та зростання ролі міжнародних організацій у боротьбі з корупцією.

Зростання тиску з боку міжнародної спільноти спонукає національні уряди країн, що мають високий рівень корумпованості, вживати більш рішучі кроки у боротьбі з корупцією. Але для більшості країн з високим рівнем корумпованості ці кроки не дали відчутних позитивних зрушень. Причиною цього було не лише непослідовне застосування антикорупційних заходів, а й те, що переважна кількість антикорупційних заходів, що застосовувались національними урядами, мали низьку ефективність, що в першу чергу обумовлено їх репресивним характером - основні зусилля націлювалися на збільшення кількості виявлених випадків хабарництва та на збільшенні санкцій за корупційні дії. Іншими словами, заходи були націлені на боротьбу з формальними проявами корупції, а не з безпосередньою причиною її виникнення - економічними мотивами сторін корупційної угоди.

Досягти суттєвого зниження рівня корумпованості можливо лише за умови послідовного застосування ефективних заходів боротьби з корупцією, що націлені на усунення причин цього явища. Розробка ж ефективних антикорупційних заходів вимагає виявлення економічних мотивів сторін корупційної угоди та визначення інституційних чинників корупції.

Вагомий внесок у дослідження корупції та розробку заходів боротьби з нею зробили закордонні та вітчизняні науковці: А. Бова, А. Брунетті, С. Верстюк, Г. Гнатієнко, В. Дедекаєв, В. Дементьев, Р. Клітгаард, Дж. Г. Ламбсдорф, Л. Ледомська, П. Мауро, М.І. Мельник, С. Роуз-Аккерман та інші науковці.

Проте, незважаючи на зростання кількості робіт, присвячених проблемі корупції, такі важливі питання, як вплив ефективності формальних правил на рівень корумпованості країни, обсяги монополії чиновника в вирішенні питань, що знаходяться в його компетенції, в умовах ієрархічної структури адміністративної системи держави є недостатньо дослідженими, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась у відповідності з планами науково-дослідницьких робіт Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут", у тому ж числі, за темою з участю автора "Дослідження інституціональних аспектів корупції та розробка заходів її попередження" (номер держ. реєстрації 0105U000589); особисто здобувачем за цією темою розроблені розділи: "Фактори та причини укладання корупційних угод" та "Фактори та

причини укладання корупційних угод в країнах з економікою перехідного типу".

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження - виявити економічні мотиви клієнта до укладання корупційної угоди, виявити причини зростання рівня корумпованості в країнах з економікою перехідного типу.

Для досягнення цієї мети поставлено та вирішено наступні завдання:

- проведено порівняльний аналіз існуючих визначень корупції;
- уточнено сучасну трактовку корупції;
- розроблено трансакційний індекс корумпованості та зважений індекс корумпованості;
- досліджено економічні мотиви клієнта корупційної угоди до укладання корупційної угоди з чиновником;
- розроблено класифікацію типів корупції;
- проаналізовано сучасні заходи боротьби з корупцією
- проаналізовано інституціональні чинники виникнення та поширення корупції у країнах зі стаціонарними та перехідними інституціональними рамками;
- досліджено зміни рівнів трансакційних витрат бюрократичних процедур та трансакційних витрат корупційної угоди в умовах трансформаційних процесів та їх залежність від ефективності чинних формальних правил;
- розроблено класифікацію груп загальних трансакційних витрат клієнта за їх функціональним призначенням;
- визначено вплив ієрархічної структури адміністративної системи держави на наявність монопольного права чиновника на вирішення певного кола питань;
- розроблено концепцію формування системи комплексної антикорупційної політики та антикорупційні заходи.

Об'єкт дослідження – процес виникнення та поширення корупції у країнах зі стаціонарними та перехідними інституціональними рамками.

Предмет дослідження – інституціональні чинники виникнення та поширення бюрократичної корупції.

Методи дослідження. При виконанні аналізу сучасного стану досліджень та класифікації заходів боротьби з корупцією було використано міждисциплінарний підхід. Також в роботі були застосовані методи: аналізу та синтезу – для виявлення економічних мотивів укладання корупційних угод, визначення структури загальних трансакційних витрат клієнта та дослідження ієрархічної структури адміністративної системи держави, єдність логічного та історичного підходів – для виявлення причин підвищення рівня корумпованості країн з економікою перехідного типу, систематизації – для класифікації форм корупції; візуально-графічний – для наочного зображення отриманих результатів. Виконані дослідження базуються на наукових концепціях та теоретичних розробках вітчизняних та закордонних науковців, що вивчають питання корупції. Інформаційною базою дослідження були законодавство України та нормативні документи уряду та відомств, дані незалежних міжнародних організацій, публікації провідних вчених по проблемі корупції, матеріали особистих досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого наукового завдання з виявлення економічного змісту корупції, визначення мотивів клієнта до укладання корупційної угоди з чиновником та виявлення причин, що обумовлюють зростання рівня корумпованості в країнах з економікою перехідного типу. В ході виконання дослідження були отримані наступні результати:

вперше:

розроблено концепцію формування комплексної антикорупційної політики, що заснована на застосуванні інструментарію неінституціональної економічної теорії, що на відміну від існуючих заходів боротьби з корупцією передбачає контроль законопроектів за їх відповідністю вимогам ефективності формальних правил і моніторинг ефективності вже прийнятого законодавства, що надає можливості для усунення економічних мотивів клієнта

до укладання корупційної угоди через зменшення рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур;

розроблено класифікацію типів корупції за ступенем легальності того роду діяльності, для сприяння якого укладається корупційна угода, що дозволило виявити засоби досягнення кінцевих цілей клієнтів корупційної угоди: опосередковане досягнення кінцевої мети у випадку бюрократичної корупції та безпосереднє досягнення клієнтом кінцевої мети у випадку кримінальної корупції;

розроблено класифікацію груп трансакційних витрат клієнта корупційної угоди за їх функціональним призначенням, що дозволяє на відміну від інших класифікацій трансакційних витрат дослідити вплив, що здійснює на економічну мотивацію клієнта до укладання корупційної угоди ефективність чинних інституціональних рамок;

удосконалено:

метод визначення рівня корумпованості країни. На відміну від інших методів визначення рівня корумпованості запропоновані трансакційний та зважений індекси корумпованості позбавлені впливу таких факторів, як відмінності у рівнях розвитку країн, особливості їх законодавства та суб'єктивності оцінок дослідників;

одержало подальшого розвитку:

інструментарій неінституціональної економічної теорії для дослідження корупції, що на відміну від інших підходів дозволяє виявити економічні мотиви клієнтів до укладання корупційної угоди та визначити інституціональні чинники виникнення та поширення корупції.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки, отримані у даному дослідженні, зокрема, класифікація груп трансакційних витрат клієнта за їх функціональним призначенням та визначення інституціональних чинників виникнення та поширення корупції, можуть скласти методологічну основу подальшого вивчення явища корупції з метою розробки заходів його викоринювання. Також основні теоретичні результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес НТУ "ХПІ" (довідка про практичне використання результатів № 66-04-102/421 від 18.03.2010 р.) при викладанні дисципліни "Мікроекономіка" для підготовки магістрів за спеціальністю 8.050106 "Облік та аудит" наукового та професійного спрямування.

Особистий внесок здобувача. Всі наукові положення дисертації, висновки, практичні результати та рекомендації, що виносяться на захист, одержано здобувачем самостійно, зокрема: визначено інституціональні чинники виникнення та поширення корупції, запропоновано класифікацію груп трансакційних витрат за їх функціональним призначенням, виявлено причини зростання рівня корумпованості у країнах з економікою перехідного типу, удосконалено визначення корупції та класифікації її форм та типів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи були докладені та обговорювалися на третьому міжнародному науковому конгресі "Державне управління та місцеве самоврядування" (Харків, 2003 р.) та на сімох науково-практичних конференціях: "Оптимум – 2003" (Харків, 2003 р.), "Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення" (Харків, 2004 р.), "Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю" (Кривий Ріг, 2005 р.), "Проблеми і перспективи розвитку підприємництва в Україні" (Ялта, 2005, р.), "Економіка підприємства: теорія та практика" (Київ, 2006 р.), "Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я" ("MicroCAD-2007-Харків"), "Статистична оцінка соціально-економічного розвитку" (Хмельницький, 2010 р.).

Публікації. За темою дисертації автором опубліковано 15 робіт, 9 з яких опубліковано у наукових спеціалізованих виданнях по економічних науках. Загальний обсяг 4,4 д.а. Особисто автору належить 4,2 д.а.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел зі 181 найменування, 2 додатків. Основний текст викладений на 169 сторінках тексту, що включає 7 таблиць, 15 рисунків.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, методологію дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, викладено наукову новизну і практичну значущість одержаних результатів.

У першому розділі - **Методологічні аспекти дослідження та аналізу корупції** - теоретично обґрунтовано необхідність застосування економічної теорії для дослідження корупції, надається удосконалене визначення корупції, розглядаються методологічні питання визначення рівня корумпованості країни, досліджуються ролі сторін корупційної угоди та мотиви, що спонукають клієнта до укладання корупційної угоди.

В дисертаційній роботі обґрунтовано необхідність розгляду економічних мотивів для дослідження корупції. По-перше, під час укладання корупційної угоди, клієнт керується переважно економічними мотивами. По-друге, у більшості випадків укладання корупційної угоди між клієнтом та корумпованим чиновником пов'язано з перерозподілом економічних ресурсів, через що корупція здатна вплинути на ефективність розміщення економічних ресурсів. По-третє, корупція здатна призводити до наслідків, що прямо або опосередковано впливають на економічне життя суспільства: неефективне використання бюджетних коштів, зменшення інвестиційної привабливості, уповільнення економічного зростання.

Проведений аналіз форм корупції показав, що для корупції властиво співіснування з багатьма іншими негативними явищами, які мають схожі зовнішні прояви, що суттєво ускладнює як теоретичне дослідження корупції, так і пошук ефективних антикорупційних заходів. У зв'язку з цим запропоновано удосконалене визначення корупції, що дозволяє виділити характерні ознаки корупції та провести чітке розмежування корупції та таких явищ, як лобювання, організована злочинність, тіньова економіка та інших негативних явищ. Визначення корупції: корупція - це зловживання посадовим положенням для безпосереднього задоволення власних потреб або для задоволення потреб іншої особи (клієнта) в обмін на хабар службовцем (виконавцем), повноваження якого є достатніми для впливу на дотримання формальних правил, обумовлених чинними інституціональними рамками.

Згідно з цим визначенням, кожна окрема корупційна дія розглядається як укладання корупційної угоди між клієнтом та корумпованим чиновником. Відповідно до цієї угоди чиновник надає клієнту певні корупційні послуги (у вигляді можливості не дотримуватися всіх вимог чинних формальних правил) і отримує від клієнта за надані йому корупційні послуги хабар, що розуміється нами в широкому сенсі. При цьому виконавцем корупційної угоди може виступати лише чиновник, що має повноваження, достатні для впливу на дотримання клієнтом вимог формальних правил.

Важливе значення має визначення рівня корумпованості країни, що обумовлено як теоретичними, так й практичними потребами. З одного боку, теоретична потреба в визначенні рівня корумпованості країни обумовлена необхідністю аналізу динаміки рівня корумпованості окремої країни та порівняння рівнів корумпованостей різних країн, що дозволяє виявити причини та наслідки корупції. З іншого боку, практична потреба в визначенні рівня корумпованості країни обумовлена необхідністю оцінки ефективності антикорупційних заходів для коригування антикорупційної політики уряду країни.

Показано, що індексам корумпованості, що оснований на використанні даних правоохоронних органів та вироків судів притаманні певні недоліки. Основним недоліком цього методу визначення рівня корумпованості є залежність визначеного за цим методом рівня корумпованості від ефективності роботи судів та правоохоронних органів, а також відмінності законодавств різних країн, що унеможливорює безпосереднє порівняння рівнів корумпованості різних країн, що обчислені за цим методом. Також недоліком цього методу є залежність оцінки рівня корумпованості від таких факторів, як відмінності чисельності населення та відмінності економічного стану різних країн.

Використанню ж для визначення рівня корумпованості статистичних даних соціологічних та експертних опитувань також властиві певні недоліки. Основним недоліком,

у цьому випадку, є значна суб'єктивність оцінок респондентів соціологічних та експертних опитувань, а також наявність значного зовнішнього впливу на оцінки респондентів з боку ЗМІ, що обумовлено тим, що під час соціологічних опитувань респондентам пропонується безпосередньо визначити рівень корумпованості країни.

В дисертації показано, що для усунення вищезазначеного недоліку респондентам повинні ставитися питання, що вимагають від респондента об'єктивну кількісну оцінку.

Найбільш адекватною оцінкою рівня корумпованості країни є доля трансакцій, що були здійснені завдяки укладанню корупційної угоди з чиновником.

У зв'язку з цим, запропоновано трансакційний індекс корумпованості, що визначається, як відношення кількості трансакцій, що були здійснені за сприяння укладеним корупційним угодам, до загальної кількості трансакцій, здійснення яких передбачає проходження бюрократичних процедур протягом певного періоду часу, і дозволяє виділити долю трансакцій, для здійснення яких були укладені корупційні угоди. Трансакційний індекс корумпованості країни обчислюється за формулою:

$$Cr = \frac{N_1}{N_1 + N_2},$$

$$N_1 + N_2 = N,$$

де Cr – трансакційний індекс корумпованості країни;

N – загальна кількість трансакцій, що були здійснені протягом певного періоду часу;

N_1 – кількість трансакцій, що були здійснені за сприяння укладеним корупційній угоді протягом певного періоду часу;

N_2 – кількість трансакцій, що були здійснені без укладання корупційної угоди протягом певного періоду часу.

Для оцінки долі ресурсів, що припадають на трансакції, для сприяння яким уклалися корупційні угоди, запропоновано зважений індекс корумпованості, що визначається, як відношення сумарної вартості трансакцій, що були здійснені за сприяння укладеним корупційним угодам, до сумарної вартості загальної кількості трансакцій, здійснення яких передбачає проходження бюрократичних процедур протягом певного періоду часу. Зважений індекс корумпованості країни обчислюється за наступною формулою:

$$Cr' = \frac{\sum_{i=1}^{N_1} A_i}{\left(\sum_{i=1}^{N_1} A_i + \sum_{j=1}^{N_2} B_j \right)},$$

$$N_1 + N_2 = N,$$

де Cr' – зважений індекс корумпованості країни;

A_i – вартість i -ї трансакції, що була здійснена за сприяння корупційній угоді;

B_j – вартість j -ї трансакції, що була здійснена без укладання корупційної угоди;

N_1 – кількість трансакцій, що були здійснені за сприяння укладеним корупційній угоді протягом певного періоду часу;

N_2 – кількість трансакцій, що були здійснені без укладання корупційної угоди протягом певного періоду часу.

Обидва запропоновані нами індекси корумпованості обчислюються за допомогою

даних, що підлягають об'єктивному, кількісному вимірюванню і можуть бути отримані під час соціологічних та експертних опитувань. Використання цих даних позбавляє оцінки рівнів корумпованості, що можуть бути отримані за допомогою цих індексів, будь-якої суб'єктивності та зовнішнього впливу на оцінки респондентів. Також запропоновані індекси не залежать від впливу таких факторів, як чисельність населення країни та її економічний стан.

Різноманітність корупційних проявів обумовлює необхідність класифікації форм корупції, що б дозволило виділи базові ознаки проявів корупції, що утворюють кожен окрему форму корупції. Аналіз ролей, що відіграють сторони під час укладання корупційної угоди, дозволив запропонувати удосконалену класифікацію форм корупції за ролями сторін корупційної угоди. Відповідно до запропонованої класифікації виділяються наступні форми корупції:

- хабарництво;
- вимагання;
- розкрадання або розтрата;
- розкрадання або розтрата за участю інших осіб;
- взаємні послуги або так звана "послуга за послугою".

В кожній з виділених форм корупції сторони корупційної угоди можуть відігравати одну з трьох ролей: клієнта (замовника), виконавця та співучасника корупційної дії.

Розробка дієвих заходів з попередження корупції вимагає виявлення мотивів, що спонукають клієнта до укладання корупційної угоди. Проведений аналіз мотивів, якими керуються клієнти під час укладання корупційної угоди, показав, що мотиви клієнта обумовлюються ступенем легальності діяльності клієнта, що дозволили класифікувати типи корупції за ступенем легальності того роду діяльності, для сприяння якому укладається корупційна угода. Відповідно до запропонованої класифікації типів корупції виділено та об'єднано два типи корупції: бюрократичну корупцію та кримінальну корупцію.

У випадку бюрократичної корупції безпосередня діяльність клієнта не заборонена законодавством, а мотивом до укладання корупційної угоди є бажання клієнта спростити проходження передбачених законодавством бюрократичних процедур. У випадку ж кримінальної корупції безпосередня діяльність клієнта заборонена законодавством, тому мотивом до укладання корупційної угоди є бажання клієнта уникнути санкції, що передбачені за обраний клієнтом вид діяльності.

У другому розділі - **Інституціональні чинники виникнення та поширення корупції** - досліджуються інституціональні чинники виникнення корупції у країнах зі стаціонарними інституціональними рамками та поширення корупції у країнах з перехідними інституціональними рамками, аналізується структура загальних трансакційних витрат клієнта та надається класифікація груп трансакційних витрат за їх функціональним призначенням, аналізується вплив рівня корумпованості країни на рівень трансакційних витрат корупційної угоди, досліджується ієрархічна структура адміністративної системи держави та аналізуються її вплив на ступінь монополії чиновника на вирішення питань, що знаходяться в межах його компетенції.

Доведено, що на відміну від кримінальної корупції виникнення та поширення бюрократичної корупції обумовлено неефективністю чинних формальних правил.

Будь-яка діяльність, що обирається клієнтом, регулюється чинними формальними правилами, через що клієнту доводиться проходити певні бюрократичні процедури. Кількість бюрократичних процедур та складність їх проходження обумовлюється чинними формальними правилами. У випадку неефективних формальних правил клієнт зустрічається з численними бюрократичними процедурами, проходження яких вимагає значних витрат.

З іншого боку, контроль за дотриманням вимог формальних правил здійснюється чиновниками, межі повноважень яких також обумовлюються чинними формальними правилами. Неефективні формальні правила надають чиновнику широкі дискреційні повноваження, достатні для впливу на дотримання формальних правил клієнтом в дуже

широких межах, завдяки чому чиновник на власний розсуд може визначати ступінь дотримання клієнтом вимог формальних правил, впливаючи, таким чином, на рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур клієнта. Завдяки цьому у клієнта з'являється можливість зменшити рівень власних трансакційних витрат бюрократичних процедур шляхом укладання з корумпованим чиновником корупційної угоди, згідно з якою чиновник отримує від клієнта хабар і дозволяє йому не дотримуватись всіх вимог чинних формальних правил, таким чином зменшуючи для нього рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур.

Таким чином, у випадку бюрократичної корупції, як попит, так і пропозиція корупційних послуг обумовлюються інституціональними чинниками.

Аналіз інституціональних чинників дозволив виділити чотири найбільш дієві інституціональні чинники виникнення бюрократичної корупції, що обумовлюють неефективність формальних правил та підвищують рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур:

- невідповідність формальних правил етичним нормам суспільства;
- втручання держави у функціонування цінового механізму;
- неефективність формальних правил;
- неефективна реалізація формальних правил.

Для багатьох країн з економікою перехідного типу початок реформ супроводжувався зростанням рівня корумпованості.

Аналіз причин зростання рівня корумпованості в країнах з економікою перехідного типу показав, що воно припадає на початок трансформаційних процесів та обумовлено неефективністю формальних правил перехідних інституціональних рамок.

Показано, що зростання рівня корумпованості відбувається внаслідок дії двох інституціональних факторів: неефективності формальних правил та неефективності реалізації формальних правил, що обумовлено співіснуванням протягом перехідного періоду старих та нових формальних правил.

Вплив на зростання рівня корумпованості в країнах з економікою перехідного типу таких інституціональних чинників, як невідповідність формальних правил етичним нормам суспільства та втручання держави у функціонування цінового механізму, навпаки зменшується через те, що, по-перше, трансформаційні процеси супроводжуються зростанням громадських свобод та прав людини, внаслідок чого формальні правила приходять у відповідність до етичних норм суспільства, а по-друге, внаслідок лібералізації економічного життя суспільства зменшується втручання держави у функціонування цінового механізму.

Аналіз загальних трансакційних витрат клієнта корупційної угоди дозволив розробити класифікацію груп трансакційних витрат клієнта за їх функціональним призначенням. Так як будь-яка діяльність клієнта пов'язана з ненульовими трансакційними витратами, то у випадку, коли клієнт не укладає з чиновником корупційну угоду, його трансакційні витрати складаються з трансакційних витрат, пов'язаних з проходженням певних бюрократичних процедур, що передбачені чинними формальними правилами для обраного клієнтом роду діяльності - трансакційних витрат бюрократичних процедур та трансакційних витрат, що обумовлені безпосередньою діяльністю клієнта - небюрократичних трансакційних витрат.

Перші дві групи трансакційних витрат клієнта - небюрократичні трансакційні витрати та трансакційні витрати бюрократичних процедур - присутні в складі загальних трансакційних витрат клієнта незалежно від укладання корупційної угоди. Разом небюрократичні трансакційні витрати та трансакційні витрати бюрократичних процедур складають безпосередні трансакційні витрати - витрати, що обумовлені безпосередньою діяльністю клієнта та проходженням передбачених чинними формальними правилами бюрократичних процедур.

Укладання клієнтом корупційної угоди з чиновником додає до складу загальних трансакційних витрат клієнта ще одну складову - корупційні трансакційні витрати. До корупційних трансакційних витрат входять трансакційні витрати, що обумовлені укладанням

корупційної угоди: хабар, імовірні штрафні санкції та трансакційні витрати корупційної угоди - витрати, що пов'язані з процесом укладання корупційної угоди. Таким чином, для клієнта укладання корупційної угоди з чиновником є окремою угодою, що вимагає власних ненульових витрат.

В дисертаційній роботі доведено, що зі зростанням рівня корумпованості країни рівень трансакційних витрат корупційної угоди буде зменшуватись, що обумовлено поширенням в суспільстві неформальних практик, які регулюють корупційні відносини та спрощують для клієнта процес ведення з чиновником переговорів та укладання з ним корупційної угоди.

Структура загальних трансакційних витрат клієнта показана на рис.1.

Рис. 1. Структура загальних трансакційних витрат клієнта.

Так як укладання корупційної угоди дозволяє клієнту зменшити рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур, але пов'язане з власними додатковими трансакційними витратами - корупційними трансакційними витратами, то клієнт укладатиме з чиновником корупційну угоду лише в тому випадку, якщо очікуване зменшення рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур, що несе клієнт, буде перевищувати додаткові витрати на укладання корупційної угоди.

На основі аналізу ієрархічної структури адміністративної системи держави доведено, що монополія чиновника в вирішенні питань, що перебувають в межах його компетенції, не є

абсолютною монополією через наявність ієрархічної структури адміністративної системи. В ієрархічній структурі адміністративної системи нами виділено два рівні: внутрішня ієрархічна структура та зовнішня ієрархічна структура. Внутрішня ієрархічна структура є ієрархічною структурою окремої установи і складається з декількох рівнів, кожен з яких складається з чиновників, що мають однакові повноваження.

Кожен з чиновників, за виключенням чиновника, що обіймає найвищу посаду в цій установі, є підлеглим одного з чиновників більш високого рівня. Завдяки наявності внутрішньої ієрархічної структури клієнт у разі невдалої спроби розв'язати власне питання з одним із чиновників даного ієрархічного рівня (шляхом укладання корупційної угоди або відповідно до вимог чинних формальних правил), може звернутися до іншого чиновника того ж самого рівня, якщо це дозволяють особливості внутрішньої ієрархічної структури, або переглянути рішення чиновника у вищестоячого керівництва.

Зовнішня ієрархічна структура відображає підпорядкування між окремими державними установами та їх взаємодію. Наявність зовнішньої ієрархічної структури дозволяє клієнту оскаржити рішення чиновника за межами установи, в якій працює даний чиновник. В той же час кількість звернень до інших чиновників, що здійснить клієнт, намагаючись скасувати рішення першого чиновника, до якого він звернувся, буде обмеженою ненульовими транзакційними витратами бюрократичних процедур, що пов'язані з оскарженнями. Через це монополія чиновника в вирішенні питань, що перебувають в межах його компетенції, з одного боку, буде обмежуватись наявністю ієрархічної структури адміністративної системи держави, з іншого боку - буде підтримуватись ненульовими транзакційними витратами бюрократичних процедур, що пов'язані з оскарженнями дій чиновника.

У третьому розділі - **Інституціональні заходи попередження корупції** - проведено аналіз ефективності найпоширеніших заходів боротьби з корупцією, досліджується ринок корупційних послуг та обґрунтовуються інституціональні заходи комплексної антикорупційної політики держави.

Аналіз ринку корупційних послуг показав, що попит клієнта на корупційні послуги встановлюється під дією як інституційних чинників виникнення та поширення корупції, так і під дією чинників спрощення укладання корупційної угоди. Незважаючи на те, що обидві групи здійснюють вплив на попит клієнта на відповідні послуги чиновника, механізм їх впливу різний. Якщо перша група чинників - інституційні чинники виникнення та поширення корупції - це безпосередня причина виникнення корупції, що обумовлює мотивацію клієнта до укладання корупційної угоди через вплив на рівень його транзакційних витрат бюрократичних процедур, то друга група чинників - чинники спрощення укладання корупційної угоди - не є причиною виникнення корупції. Зменшуючи рівень транзакційних витрат корупційної угоди, чинники спрощення укладання корупційної угоди дозволяють укласти навіть ті корупційні угоди, що не можуть бути укладені за умови відсутності цих чинників. До чинників спрощення укладання корупційної угоди нами відносяться наступні чинники: рівень корумпованості країни, наявність у суспільстві "корупційних" традицій, особливості ієрархічної структури адміністративної системи держави.

Так як на пропозицію чиновником корупційних послуг впливають чинники, що надають чиновнику можливості для надання корупційних послуг, та чинники, що зменшують витрати на надання цих послуг, то нами виділяються наступні чинники, що впливають на пропозицію корупційних послуг з боку чиновників: ступінь прозорості формальних правил та розміри дискреційних повноважень чиновника.

Перший з виділених чинників - ступінь прозорості формальних правил - обумовлює рівень витрат чиновника, що пов'язані з наданням корупційних послуг клієнту. Другий чинник - розміри дискреційних повноважень чиновника - обумовлює наявність у чиновника можливостей для надання клієнту корупційних послуг.

В дисертаційній роботі обґрунтована теоретична можливість двох фаз поширення корупції. Перша фаза поширення корупції розпочинається з початком трансформаційних

процесів в країні, що супроводжується розбудовою нових інституціональних рамок та паралельним демонтажем старих інституціональних рамок. Зростання рівня корумпованості в цій фазі обумовлено неефективністю формальних правил перехідних інституціональних рамок та, відповідно, посиленням мотивації клієнта до укладання з чиновником корупційної угоди. Таким чином, рівень корумпованості під час першої фази поширення корупції визначається виключно неефективністю формальних правил перехідних інституціональних рамок, тому підвищення їх ефективності приведе до зменшення рівня корумпованості країни. Перша фаза поширення корупції характеризується високим рівнем трансакційних витрат корупційної угоди, що обумовлено тим, що в цей період ще не набувають широкого поширення неформальні практики, що сприяють укладанню корупційних угод. Саме високий рівень трансакційних витрат корупційної угоди виступає фактором, що стримує поширення корупції в першій фазі.

В другій фазі поширення корупції поступове зростання рівня корумпованості призводить до зменшення для клієнта рівня трансакційних витрат корупційної угоди, що, в свою чергу, призводить до ще більшого зростання попиту на корупційні послуги та, відповідно, до подальшого зростання рівня корумпованості.

Таким чином, зростання рівня корумпованості в другій фазі обумовлено як неефективністю формальних правил перехідних інституціональних рамок, так й зменшенням рівня трансакційних витрат корупційної угоди. Тому, на відміну від першої фази поширення корупції, підвищення ефективності формальних правил не приведе до зменшення корумпованості країни до відповідного рівня, через поширення в суспільстві різноманітних неформальних практик, що спрощують процес укладання корупційної угоди між клієнтом та чиновником.

В дисертаційній роботі доведена неефективність таких найпоширеніших заходів боротьби з корупцією, як репресивні заходи, заходи, спрямовані на підвищення мотивації чиновника до сумлінного виконання службових обов'язків та заходи, що спрямовані на підвищення морального обліку чиновника. Неефективність зазначених заходів боротьби з корупцією обумовлена тим, що ці заходи націлені в першу чергу на усунення наслідків корупції, а на усунення причини виникнення корупції - неефективності чинних формальних правил.

В дисертаційній роботі також доведено, що культурні норми та традиції, що панують в країнах з високим рівнем корумпованості, не можуть вважатися фактором виникнення та поширення корупції.

В дисертації обґрунтовано, що на відміну від кримінальної корупції, боротьба з якою можлива лише застосуванням репресивних заходів, ефективна боротьба з бюрократичною корупцією можлива лише при використанні антикорупційних заходів, що дозволяють зменшити мотивацію клієнта до укладання корупційної угоди з чиновником.

В дисертаційній роботі розроблено концепцію формування комплексної антикорупційної політики. Антикорупційні заходи запропонованої комплексної антикорупційної політики націлені на усунення інституціональних чинників виникнення та поширення корупції - безпосередньої причини виникнення бюрократичної корупції. З огляду на те, що мотивація клієнта до укладання корупційної угоди з чиновником обумовлюється високим рівнем трансакційних витрат бюрократичних процедур, в дисертації пропонується використання антикорупційних заходів, що спрямовані на підвищення ефективності чинних формальних правил та підвищення ефективності їх реалізації. Застосування цих заходів дозволить зменшити рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур клієнта та, відповідно, зменшити його мотивацію до укладання корупційної угоди.

Серед заходів щодо підвищення ефективності формальних правил нами пропонуються такі заходи, як приведення чинних формальних правил до відповідності етичним нормам суспільства, обмеження втручання держави в функціонування цінового механізму, усунення неузгодженості чинних формальних правил, звуження дискреційних повноважень чиновника.

Серед заходів щодо підвищення ефективності реалізації формальних правил нами

запропоновані наступні заходи: встановлення прямої залежності між рівнем заробітної плати чиновника та результатами його діяльності, внесення в роботу бюрократичних установ елементів конкуренції між чиновниками, встановлення офіційних механізмів прискореного проходження бюрократичних процедур у відповідності до готовності клієнта платити за прискорене проходження бюрократичних процедур.

Реалізація комплексної антикорупційної політики передбачає об'єднання заходів по підвищенню ефективності формальних правил та заходів по підвищенню ефективності реалізації формальних правил в чотири групи заходів попередження бюрократичної корупції:

- контроль ефективності законопроектів на стадії розробки;
- моніторинг ефективності законопроектів на стадії голосування;
- моніторинг ефективності прийнятого законодавства;
- оцінка ефективності прийнятого законодавства.

Контроль ефективності законопроектів на стадії розробки та моніторинг ефективності законопроектів на стадії голосування передбачають експертизу законопроектів щодо відповідності вимогам ефективності формальних правил та недопущення до голосування законопроектів, що не пройшли відповідної експертизи. Моніторинг ефективності прийнятого законодавства дозволяє як виявити вади формальних правил, що не були виявлені на стадіях розробки та голосування законопроектів, так і виявити застарілі формальні правила, що вже не відповідають вимогам сьогодення і тому є неефективними. Оцінка ефективності прийнятого законодавства може здійснюватись як за допомогою рівноважного розміру хабара, так й за допомогою рівноважного обсягу корупційних послуг, що склався на відповідному ринку корупційних послуг.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У дисертаційній роботі вирішено актуальну задачу виявлення економічного змісту корупції, вирішено актуальне завдання визначення економічних мотивів клієнта, що спонукають його до укладання корупційної угоди з чиновником та виявлення причин, що обумовлюють зростання рівня корумпованості в країнах з економікою перехідного типу. Одержані в дисертаційному дослідженні результати дозволяють зробити наступні висновки:

1. Корупційна дія розглянута як корупційна угода, сторонами якої виступають клієнт та корумпований чиновник, що може впливати, завдяки наданим йому повноваженням, на дотримання клієнтом вимог формальних правил. Це дозволило уточнити сучасну трактовку корупції та запропонувати удосконалене визначення корупції, яке дозволяє, завдяки виділенню її характерних ознак, розмежувати прояви корупції від проявів багатьох інших негативних явищ, що супроводжують корупцію та мають схожі зовнішні прояви.

2. Для адекватного визначення рівня корумпованості країни запропоновано наступні індекси корумпованості: транзакційний індекс корумпованості та зважений індекс корумпованості. Показано, що адекватне визначення рівня корумпованості країни можливо лише у тому випадку, якщо метод, за яким визначається рівень корумпованості, позбавлено впливу таких факторів, як: чисельність населення країни, економічний стан країни, особливості законодавства, ефективність роботи правоохоронних органів, суб'єктивність оцінок респондентів та наявність зовнішнього впливу на оцінки респондентів.

3. Для виявлення економічних мотивів та засобів досягнення кінцевих цілей клієнтів корупційної угоди запропоновано класифікацію типів корупції за ступенем легальності безпосередньої діяльності, для сприяння якій клієнтом укладається корупційна угода. Відповідно до цієї класифікації виділено бюрократичну та кримінальну корупцію. У випадку бюрократичної корупції клієнтом обирається дозволений вид діяльності, а корупційна угода сприяє прискореному проходженню бюрократичних процедур, що передбачаються. У випадку кримінальної корупції клієнтом обирається заборонений вид діяльності, а корупційна угода дозволяє уникнути передбачених за це санкцій.

4. У зв'язку з тим, що інституційні чинники виникнення бюрократичної корупції обумовлюють, відповідно, як попит, так й пропозицію корупційних послуг, через підвищення

рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур клієнта - з одного боку - та надання чиновнику дискреційних повноважень - з іншого, виділено чотири інституційних чинника, що обумовлюють виникнення та поширення бюрократичної корупції: невідповідність формальних правил етичним нормам суспільства; втручання держави в процес ціноутворення та розподілу ресурсів; неефективність формальних правил; неефективність реалізації формальних правил.

5. Доведено, що зростання рівня корумпованості країн з економікою перехідного типу обумовлено двома з чотирьох інституційних чинників бюрократичної корупції: неефективністю формальних правил та неефективною реалізацією формальних правил.

6. У зв'язку з тим, що трансакційні витрати клієнта корупційної угоди неоднорідні за своїм функціональним призначенням, запропоновано класифікацію груп трансакційних витрат клієнта, відповідно до якої виділено наступні групи трансакційних витрат клієнта: безпосередні трансакційні витрати, що складаються з небюрократичних трансакційних витрат і трансакційних витрат бюрократичних процедур та корупційні трансакційні витрати, що складаються з трансакційних витрат корупційної угоди; хабара; штрафних санкцій.

7. У зв'язку з тим, що ієрархічна структура адміністративної системи держави налічує два рівні: внутрішню ієрархічну структуру та зовнішню ієрархічну структуру, у клієнта існує можливість оскарження рішень чиновника, що позбавляє останнього монопольного права на розв'язання питань, що знаходяться в межах його службових повноважень.

8. Розроблена концепція формування системи комплексної антикорупційної політики, що передбачає застосування заходів, що націлені на усунення економічних мотивів клієнта до укладання корупційної угоди через підвищення ефективності формальних правил та ефективності їх реалізації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ у наукових фахових виданнях:

1. Абрамов Ф.В. Форми корупції та основні причини їх появи. / Ф.В. Абрамов // Вісник Міжнародного слов'янського університету, серія "Економіка". – 2003. – т. 6, №1. – с.32 – 34.
2. Абрамов Ф.В. Причини поширення корупції в країнах з перехідною економікою. / Ф.В. Абрамов // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут". Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ"ХП". – 2003. – т3, №23. – 292 с. – С. 279 – 282.
3. Абрамов Ф.В. Корупція: визначення та сфера існування / Ф.В. Абрамов // Вісник Міжнародного слов'янського університету, серія "Економічні науки". – 2004. – т. 7, №1. – с.45 – 49.
4. Абрамов Ф.В. Поширення корупції та трансформаційні процеси у країнах з перехідною економікою. / Ф.В. Абрамов // Економіка: Проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Днепропетровск: ДНУ, 2004. – Випуск 195, т. 4. – 230 с. – С. 883 – 888.
5. Абрамов Ф.В. Трансакційні витрати корупційної угоди. / Ф.В. Абрамов // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут". Збірник наукових праць. Тематичний випуск "Технічний прогрес і ефективність виробництва". – Харків: НТУ "ХП", 2005, – № 1. – 296 с. – С. 273 – 282.
6. Абрамов Ф.В. Застосування системи комплексної антикорупційної політики для подолання корупційних дій, що сприяють незабороненій діяльності. / Ф.В. Абрамов // Економіка: Проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Днепропетровск, ДНУ, 2006.– Випуск 219, т. 3. – 234 с. – С. 627 – 634.
7. Абрамов Ф.В. Вплив культурних факторів на виникнення корупції. / Ф.В. Абрамов, Т.В. Рябова // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая. – Донецк, ДонНТУ, 2007. – Випуск 31-3(117). – 290 с. – С.138-142. (Особистий внесок здобувача: дослідження ролі неформальних правил у

виникненні корупції).

8. Абрамов Ф.В. Коррупция: произвол чиновников или сознательный выбор клиента? / Ф.В. Абрамов // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая. – Донецк, ДонНТУ, 2008. – Выпуск 35 (149). – 254 с. – С.47-51.

9. Абрамов Ф.В. Коррупция борьба или легализация? / Ф.В. Абрамов // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая. – Донецк, ДонНТУ, 2009. – Выпуск 37-2. – 236 с. – С.164-169.

за матеріалами конференцій:

10. Абрамов Ф.В. Неефективність державного та громадського контролю як заходів попередження корупції / Ф.В. Абрамов // Исследования и оптимизация экономических процессов “Оптимум-2003”. Труды IV-ой международной научно-практической конференции 11-12 декабря 2003 г. – Харьков: НТУ “ХПИ”, 2003 г. – 200 с. – С. 130-131.

11. Абрамов Ф.В. Попередження корупції в Україні: альтернатива репресивним заходам протидії / Ф.В. Абрамов // Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 22 жовтня 2004 р.). – Харків: Вид-во Нац. ун-та внутр. справ, 2004. – 154 с. – С. 117 - 118.

12. Абрамов Ф.В. Корупція у країнах з перехідною економікою / Ф.В. Абрамов // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва в Україні: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (17-19 травня 2005, м. Ялта) / Відп. ред. А. А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 310 с. – С. 28–30.

13. Абрамов Ф.В. Реформування податкового законодавства як фактор попередження корупції у податкових установах / Ф.В. Абрамов // Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю: Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 березня 2005р.) – Кривий Ріг: 2005. – 392 с. – С.5

14. Абрамов Ф.В. Вплив корупції на функціонування підприємств в умовах неефективних інституціональних рамок / Ф.В. Абрамов // Економіка підприємства: теорія та практика: Зб. мат. Міжнар. наук.-практ. конф. 23-24 березня 2006р. / Відп. за вип. Г.О.Швиданенко. – К.:КНЕУ, 2006. – 208 с. – С. 7-9.

15. Абрамов Ф.В. Визначення рівня корумпованості: вимоги до джерел інформації / Ф.В. Абрамов // Статистична оцінка соціально-економічного розвитку: зб. текстів доповідей за матеріалами Всеукраїнської наук.-практ. конф., 20 травня 2010 р. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2010. – 283 с. – С. 249-251.

АНОТАЦІЯ

Абрамов Ф.В. - Економічний зміст корупції: інституційний підхід. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 - економічна теорія та історія економічної думки. Донецький національний університет Міністерства освіти і науки України, Донецьк, 2010.

В дисертаційній роботі проведено дослідження актуальної проблеми визначення економічних мотивів, якими керується клієнт під час укладання корупційної угоди та причин, через які відбувається зростання рівня корумпованості в країнах з економікою перехідного типу.

Проведений аналіз мотивів клієнта до укладання корупційної угоди показав, що у випадках бюрократичної та кримінальної корупції клієнт під час укладання корупційної угоди керується різними економічними мотивами. У випадку бюрократичної корупції мотив клієнта полягає в спрощенні проходження бюрократичних процедур. У випадку ж кримінальної корупції мотив клієнта - уникнути санкцій за незаконну діяльність. Виділено інституціональні чинники виникнення та поширення корупції.

Показана неефективність таких антикорупційних заходів, як: репресивні заходи, заходи, спрямовані на підвищення мотивації чиновника до сумлінного виконання службових

обов'язків та заходи, що спрямовані на підвищення морального обліку чиновника.

Розроблено та запропоновано систему комплексної антикорупційної політики, заходи якої спрямовані на підвищення ефективності чинних формальних правил та ефективності їх реалізації для усунення економічної мотивації клієнта до укладання корупційної угоди.

Ключові слова: корупція, інститути, трансакційні витрати, угода корупційна, антикорупційні заходи, індекси корумпованості.

АННОТАЦИЯ

Абрамов Ф.В. - Экономическое содержание коррупции: институциональный подход. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 - экономическая теория и история экономической мысли. - Донецкий национальный университет Министерства образования и науки Украины, Донецк, 2010.

В диссертационной работе исследована актуальная проблема выявления экономических мотивов, которыми руководствуется клиент при заключении коррупционного соглашения и причины, по которым наблюдается повышение уровня коррумпованности в странах с экономикой переходного типа. Показано, что отдельное коррупционное действие может рассматриваться как коррупционное соглашение между клиентом и чиновником предлагающим коррупционные услуги.

Для измерения уровня коррумпованности предложены трансакционный индекс коррумпованности и взвешенный индекс коррумпованности, позволяющие, соответственно, определить долю трансакций совершенных при содействии коррупционного соглашения и долю ресурсов вовлеченных в трансакции совершаемые при содействии коррупционного соглашения. В соответствии со степенью легальности основной деятельности клиента, выделены два типа коррупции: бюрократическая коррупция и криминальная коррупция.

Проведен анализ мотивов клиента к заключению коррупционного соглашения с коррумпованным чиновником. Определено, что в случае бюрократической коррупции клиент преследует цель, разрешенную законодательством, но связанную с прохождением бюрократических процедур, наличие которых обусловлено действующими формальными правилами. Поскольку прохождение необходимых бюрократических процедур связано с ненулевыми издержками, клиент заключает с чиновником коррупционное соглашение для упрощения прохождения бюрократических процедур. В случае криминальной коррупции клиент преследует цель, запрещенную законодательством.

Соответственно, в данном случае клиент заключает с чиновником коррупционное соглашение для избежания санкций за ведение им запрещенной деятельности.

Выделены институциональные факторы возникновения и распространения бюрократической коррупции: несоответствие формальных правил этическим нормам общества, вмешательство государства в функционирование ценового механизма, неэффективность формальных правил и их неэффективная реализация. Показано, что непосредственной причиной повышения уровня коррумпованности стран с экономикой переходного типа является неэффективность формальных правил переходных институциональных рамок.

Исследована структура общих трансакционных издержек клиента. Определена, неоднородность общих трансакционных издержек клиента и предложена классификация групп трансакционных издержек по их функциональному назначению.

Проведен анализ иерархической структуры административной системы государства, на основе которого выделено два уровня иерархической структуры административной системы: внутреннюю иерархическую структуру, представляющую собой иерархическую структуру отдельного учреждения, и внешнюю иерархическую структуру, отражающую взаимодействие между отдельными учреждениями. Наличие у административной системы государства сложной иерархической структуры является причиной отсутствия у чиновника

монополии в решении вопросов, находящихся в его непосредственной компетенции.

Проведен анализ рынка коррупционных услуг, на основе которого определено, что как спрос на коррупционные услуги со стороны клиентов, так и предложение коррупционных услуг чиновниками обусловлены институциональными факторами.

Спрос на коррупционные услуги со стороны клиента обусловлен, с одной стороны, наличием институциональных факторов возникновения и распространения коррупции, с другой стороны - наличием факторов упрощения заключения коррупционного соглашения. Предложение коррупционных услуг со стороны коррумпированного чиновника обусловлено действием двух факторов: степенью прозрачности формальных правил и размерами дискреционных полномочий чиновника.

Показана неэффективность таких антикоррупционных мер, как: репрессивные меры, меры, направленные на повышение мотивации чиновника к добросовестному выполнению служебных обязанностей, и меры, направленные на повышение морального облика чиновника.

Разработана и предложена система комплексной антикоррупционной политики, нацеленной на устранение непосредственной причины возникновения и распространения коррупции - экономических мотивов клиента к заключению коррупционного соглашения с чиновником. Комплексная антикоррупционная политика включает в себя как меры, направленные на повышение эффективности действующих формальных правил, так и меры по повышению эффективности реализации формальных правил.

Реализация комплексной антикоррупционной политики предполагает не только проведение контроля эффективности законопроектов на стадиях разработки и голосования, но и мониторинг эффективности уже действующих формальных правил.

Ключевые слова: коррупция, институты, транзакционные издержки, соглашение коррупционное, антикоррупционные меры, индексы коррумпированности.

SUMMARY

Abramov F.V. - Economic matter of corruption: institutional approach. - Manuscript.

The thesis for the Candidate Degree on Economics on the speciality 08.00.01 - Economic theory and History of Economic Thought. Donetsk National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Donetsk, 2010.

In this paper the impact of institutions on clients' willingness to pay bribes has been analysed. The anti-corruption policy based on institutional reforms has been given.

The matter of bureaucratic corruption and economic reasons of clients and officials was considered. The methodology of measuring the level of corruption was given. The impact of bureaucratic corruption on structure of clients' transaction costs has been analysed. It was shown, that main cause of bureaucratic corruption is the high rate of the transaction costs of bureaucratic routines.

In this paper the inefficiency of repressive anti-corruption policy in case of the bureaucratic corruption is shown. The analyses of the empirical data support that anti-corruption policy have to base on institutional reforms and lowering the rate of the transaction costs of bureaucratic routines.

Key words: corruption, institution, transaction costs, corrupt agreement, anti-corruption strategies, indexes of corruption.

Підписано до друку 25.08.2010 р. Формат 60x84 1/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 6782. Тираж 100 прим.

Надруковано в ТОВ «Цифрова типографія»
Адреса: м. Донецьк, вул. Челюскінців, 291а, тел.: (062) 388-07-31, 388-07-30